

Emil Basat

(Sofia, Union of Translators in Bulgaria)

Dimitrina Lau-Bukowska at the Heart of Words

Abstract: Dimitrina Lau-Bukowska is one of the most celebrated translators from Polish. A poet herself, she has translated the *Anthology of Bulgarian Prose and Poetry* into Polish (in collaboration with her husband Jerzy Lau), as well as books and poems by a variety of Bulgarian authors of poetry and fiction, ranging from Botev to Radichkov.

She is one of the most insightful translators of the works of authors such as Zbigniew Herbert, Witold Gombrowicz, Stanisław Ignacy Witkiewicz, Pope John Paul II and others.

Емил Басат

(София, Съюз на преводачите в България)

Димитрина Лау-Буковска в сърцевината на думите

АВТОБИОГРАФИЯ

от море съм родена
а живея на суша

В себе си нося събрани
загрижения поглед на мама
и замечтания на баща ми
воюват за обич
кръст и котва във мен

два езика са ми брегове –
между мойта земя
и родината на сина ми
животът ми ще изтече

с двоен пламък горя –
на единия хляб си пека
а на другия си пека душата
(„СърцеВина“, 1980)

Ако е вярно, че един творец най-точно се е описал в творбите си, то мисля, че това стихотворение на поетесата и преводачката Димитрина Лау-Буковска представя най-добре нейната същност. Превела е десетки книги от полски на български език и от български на полски, работила е във всички области на превода, превеждала е на видни държавни и политически дейци, на различни научни форуми.

От български на полски език изготвя преводи съвместно със съпруга си – известния полски писател Йежи Лау. Това са антологии на българската проза, драма, поезия, както и отделни книги и стихосбирки от наши поети и прозаисти – от Христо Ботев до Йордан Радичков...

Преводи от полски на български език:

- Анджей Кушневич*. Кралят на трите Сицилии. Роман. София: Народна култура, 1982.
- Виктор Осятински*. 28 интервюта със световноизвестни учени. София: Наука и изкуство, 1982.
- Витолд Гомбрович*. Фердидурке. Роман. София: Народна култура, 1988.
- Хенрик Панас*. Братът на Горския дявол. Роман за деца. София: Народна младеж, 1988.
- Станислав Игнаци Виткевич*. Пиеси. Превод от полски Калина Бахнева и Димитрина Лау-Буковска. София: УИ „Св. Кл. Охридски“, 1993.
- Витолд Гомбрович*. Пиеси. ВеликоТърново: Абагар, 1997.
- Збигнев Херберт*. Поезия и проза. София: сп. Демократически преглед, 1998.
- Збигнев Херберт*. Пан Когито. София: Издателско ателие АБ, 2001.
- Карол Войтила*. Избрана поезия. Йоан Павел II. Римски триптих. Подбор и превод Д. Лау-Буковска, Фотографии: Адам Буяк. Краков, Бургас: Изд. Бяли Круг, 2005.
- Ян Твардовски*. Време без сбогуване. Избрана поезия и проза. Бургас: Либра Скорп, 2007.
- Полска поезия и есеистика. София: сп. Пламък, №5-6, 2008.
- Александър Навроцки*. Толкова амвони. Поезия. Варна: Славянска литературна и артистична академия, 2009.
- Йежи Анджейевски*. Три повести. Предговор и превод Д. Лау-Буковска. Бургас: Информа принт, 2009.
- Димитрина Лау-Буковска* издава две стихосбирки на полски език; Стихосбирката Сърце Вина. София: Зебра-2001, 1993.

Нейни стихове са публикувани в:

13 звезди в славянското небе. Варна: Славянска литературна и артистична академия, 2012.

Запознаваме се с Димитрина Лау-Буковска на премиерата на „Три новели“ от Йежи Анджейевски, на 24.09.2008 г. в Полския културен институт в София. На нея присъстваше и най-близката ѝ приятелка от Бургас, Ивета Бенрей, която е редактор на по-голямата част от книгите ѝ.

Димитрина е мъничка, енергична и е пълна с истории. Говори бързо, бързо, една тема следва друга, често пъти историите се преплитат, тя е жадна за слушатели и читатели. Срещаме се на другия ден у нейна приятелка от студентските години.

Какво си спомняте за детството и Вашето семейство?

Аз живея между Бургас, Варшава и Париж – започва разказа си тя. – Родена съм в Бургас през 1937 г. и най-много се гордея с моя дядо, Паскал Пенчев, който е бил съратник на Александър Стамболийски. Наричали са го „Апостола“, защото е бил един от първите дейци на земеделското движение, първи организатор на земеделските кооперации в Бургаски окръг. Баба ми е казвала, че той не се е грижил толкова за своето стопанство, колкото за „партизанлъка“. Бил е много добър оратор, макар и самоук. Заедно с други първенци са построили училището, читалището и църквата в село Атанасово, в което е живял. Починал е сравнително млад, на 52 г.

Единият ми чичо е бил кмет на едно от бургаските села. Изобщо онова поколение запази едни морални мерки, които ние днес сме изгубили и не можем да се сравняваме с тяхната почтеност и честност. Но да се върна на историята на дядо ми. Имал е земя и чираци и когато Стамболийски призовава селяните да си построят пътища, той не праща само работниците за материали, ами сам с каруцата товари пясък. Една от напълнените каруци се преобръща, затиска дядо ми, който е на 49 години и той получава скоротечна туберкулоза. Докарват го в София, но лекарите посъветвали близките да си го приберат,

за да си умре вкъщи. Във влака го придружават Райко Даскалов и още един земеделски водач.

Още преди да дойде на власт, Стамболийски е идвал да държи речи в Бургас и е преспивал у нас. Баща ми – гимназист в търговската гимназия, братята му и техни приятели са вардели около къщата, да не би да го убият, защото сговористите са хвърляли камъни по неприятелите си. След 9.IX.1944 г. баща ми, с цялата си наивна вяра, се записва в партията на Никола Петков. Заради този му грях, макар че не беше съден, в първата нощ на свободата заедно с други първенци е разкарван цяла нощ край блатата и морето със заплахата, че ще ги разстрелят като фашисти. Първи братовчед на баща ми Пенчо, адвокат, и Пръвчо Иванов, агроном, завършил в Лозана, Швейцария, бяха пратени на лагер. Тъй като баща им имал земя, са ги обявили за кулаци. Баща ми стана отчетник на зеленчукова градина в ТКЗС, майка ми също работеше там. Когато кандидатствах да уча българска филология и психология, в бележката от ОФ пишеше, че съм дъщеря на кулак. Не ме допуснаха до приемните изпити и цяла година работих като касиерка в ТКЗС и на следващата като отличничка се записах „зоотехника“ – за да взема висше образование. Като студентка бях на практика във Враца, вече се бях запознала с бъдещия си съпруг – полския писател и преводач на българска литература Йежи Лау. Той си измисли чрез Комитета за връзки с чужбина покана да дойде в България. Пристигна с един бял мерцедес да ме търси из текезесата. Лау е първия преводач на Вапцаров в книга, в Унгария е излязла книга след неговата. Беше 1960 г. Същата година през есента се оженихме. Първо в България, после в Полша.

Откога пишете?

Още от ученичка. Но всичко, което написах в ония години го изгорих, защото си казах, че никога няма да пиша по-хубаво от Багряна, нито по-умно от Библията. В моя род е пълно с поетеси – същински графомани. Бях започнала да уча полски в София при Тереза Домбек, и когато заминахме за Полша, успях да се справям с езика. Йежи Лау знаеше български, беше идвал и преди това в България, познаваше Блага Димитрова, беше приятел с Петър Динеков и Павел Матев. И аз покрай него се сприятелих с тях. Йежи бе превел Вапцаров и неговият превод излезе в самостоятелна книга. Срещали сме се с Дора Габе и Елисавета Багряна. Като студентка живеях на „Ален мак“ и „Толбухин“ (сега бул. „В. Левски“) – срещу Дора Габе. Като се връщах от лекции, ходех понякога у Дора Габе. Дора Габе често гостуваше във Варшава – за срещи с писатели, а племенницата ѝ следваше в Полша и Дора идваше там у нас. Сега като се отбивам в сп. Пламък си припомням нейния апартамент – всичко е запазено, и картините и полилея...

Елисавета Багряна, Дора Габе и Блага Димитрова бяха пример за мен, как да остареем и останем хора и жени до края на живота си.

Прописах стихове отново, преди да почине Йежи. Аз бях първия читател на неговите преводи – кухнята ни беше натъпкана с книги – тогава подготвихме първата антология на българската поезия – Веселин Ханчев беше културен аташе. След Франция той дойде във Варшава. Казвах му: „Веселине, голяма мъка е да превеждаш „маститите“ поети.“ Без тях нямаше да има антология. Списъкът с позволените за превод и издаване автори беше одобряван и от двете страни.

Моето очакване бе, че след 1990 г. нещата ще станат по-леки и по-свободни, че ще може да се издава и тук и там. Синът ми ме спонсорира, за да си издам книгата със стихове в България „СърцеВина“. Пиша на два езика и това често води да „раздвоение“...

А на какъв език мислите и сънувате?

Като говоря с българи, мисля на български естествено, но когато започнах свободно и да се шегувам на полски, значи, че вече владеех този език. Когато започнах и да сънувам на полски – тогава разбрах, че съм потънала в езика. Но всичко зависи от реалитите – ако сънувам за България, сънувам на български, ако сънувам за Полша – на полски. Със сина си по същия начин говорим ту на полски, ту на български. С Лау говорехме на полски.

А как научихте полски?

Започнах да уча активно полски, когато заминах с Лау в Полша, родих в Краков Косьо (Константин) и след една година се преместихме във Варшава. Но още в Краков ходех по краковските пазари и бях усвоила дори краковския акцент на „гуралките“ (планинките – жените, живеещи в планината Гура край Краков). Сега се чудя колко добре съм знаела полския език още тогава!

По-късно станах кабинен преводач. Аз съм кабинен преводач от доста години, тогава още нямаше школи, явно съм имала рефлекс към думата. Превеждах и на ръководители на различни делегации, на конференции – имам опит във всички видове преводи от и на двата езика. Спомням си, че за първи път ме взеха в кабината, когато бе дошла Валентина Терешкова – и ме бухнаха „направо в дълбокото“. Така започнах. Превеждах съм в екип и съм приятелка с Хана Карпинска и Ева Савицка.

Аз останах вдовица, когато синът ми беше на 6 години. Старала съм се да го изградя като самостоятелен човек, да му вдъхна увереност, че може да се справя с всичко.

Започнах да пиша, но бях много взискателна към себе си. А сега не ми се издава на български, защото не мога да ходя с торбите с книги и да ги разнасям по търговци и борси. С преводите е същото. Единствената ненормална държава в това отношение е България. Навсякъде е друго. В Полското министерство на културата има Институт на книгата, който има програма за превод „Поланд“. Тя отпуска субсидии за превод на полска литература в чужбина – аз получих субсидия за Херберт, за Твардовски. Субсидията е специално за превод и авторски права, за издателя не дават – смятайки, че в нормалната държава издателят е заинтересован да издаде и популяризира книгата и да си прибере печалбата от това. За България това условие не важи. Ако ти не платиш на издателя, той няма да ти издаде книгата. След като тя е отпечатана той ти дава тиража – да си го разпространяваш сам. В Бургас ми дадоха Твардовски и Анджейевски – пренесох книгите в апартамента си с помощта на приятели. Сега преводите ми са под леглото.

Все се заричам, че това е последният ми превод – сега превеждам Юлиан Пашерб – европейска личност, бивш висш духовник, почина преди 10-тина години – той също е от съвременните класици и чудесен поет, във Варшава има фондация на негово име. Ще включа в книгата и негови есета за изкуството – но и той е абсолютно неизвестно, непродаваемо име за българския пазар.

Това бяха намеренията ми – успях да отпечатам само едно негово есе-разговор със Збигнев Херберт в литературното сп. „Знаци“ във Варна, в редакция на друго издателство дадох цикъл стихове от същия автор, но то фалира.

Какво беше усещането да превеждате поезията на Папа Йоан Павел II – какво Ви „сродяваше“ с него? Как се стигна до този превод? Какво се стремяхте да предадете, на какво искахте да останете вярна? Кое бе най-трудното? Общувахте ли с него, докато превеждахте, срещяхте ли се с него?

С Папа Йоан Павел не съм била свързана, освен чрез поезията и с факта, че е играл в един и същ студентски театър в Краков с мъжа ми Йежи Лау и че е идвал на младини в дома на свекърва ми. Как започнах? Познавах поезията на Папата–поляк и се молах на

Бога да ми покаже какво още мога да направя за България и българите. И за моите приятели. Едва преди няколко години се запитах: Защо превеждам, а не пиша? И си отговорих сама: Защото отговорността е на автора! Не е моя! Преводачът само превежда през езиковата бариера онова, което го е развълнувало. Поезията на Херберт ме вълнуваше, а на Папата не всичко, макар че той имаше голям пиетет и уважение към поезията. Останах му вярна, на Автора. Това ме ръководеше, а не както беше в България – имаше преводи като „Свободни съчинения на тема...“, както ги наричах тогава – всеки бе превел каквото му харесва, а то беше откъснато от цикъл стихотворения. Тогава писах и на Първан Стефанов, но той вече не ми отговори. Точно това не бе лесно – да преведеш целия цикъл.

Не съм се срещала с Него, с Автора, позвъни ми от Краков приятел, който по това време работеше в Бургас, Отец Луциян Бартковяк, беше ми донесъл поемата „Римски триптих“, подарък, и ми каза да я превода. Тя беше 300 стиха, а той казал на краковския издател в изд. „Бяли крук“, че съм превела повече стихове, помолих се да му прости Господ, че лъже, и започнах да избирам и превеждам.

А как постъпихте с Ян Твардовски?

С Твардовски ситуацията беше такава – не го познавах, не знаех, че е духовник, запозна ме една приятелка и тогава за първи път отидох при него, после ходех сама, носех му вино, българско, от Поморие. Той си го гледаше и пийваше, макар че бе вече старичък. Почина на 90 години.

Откъде е у Вас афинитетът към религиозната поезия? У нас нямаме голяма традиция в тази област – има творци като Стоян Михайловски, Иван Симеонов, отделни творби на наши поети. На какво отдавате това – дали на по-дългата държавна полска традиция или на силата на католическата църква там в продължение на векове? Религията ли е тази, която поддържа духа на поляците, там ли са корените на техния „месианизъм“ – да се възприемат като „спасители на Европа и носители на вярата“?

Май е така, както казвате по въпроса за месианството, но аз не съм се насочила към религиозната поезия, търсила съм само поезия, която ме вълнува. А Ян Твардовски беше прекрасен поет: „Бързайте да обичаме хората, тъй бързо си отиват“ или че е наричал дявола жена (като малък), защото бил с очила (дяволът!). Той знаеше, че не е „удобен“ нито за властта, нито за църквата. Аз пък зная със сигурност не само това, но и факта, че той бе единственият Автор, чийто живот се покриваше с неговите разбирания. Защото виждам колко хора мислят за себе си и говорят за себе си като какъв ТРЯБВА да бъде Човекът. А не са. Той беше.

Откъде дойде интересът Ви към Полша?

Интересът ми към полската култура събуди мъжът ми Йежи Лау. И това, че отидох да живея с него в Полша. Първо в Краков, после във Варшава, столицата, където в центъра до ден днешен имам още един дом.

Това, че пишете стихове, помага ли Ви при превода? Как се спасявате от влиянията?

Не се страхувах от влияния, когато превеждах поезия – трябва да си поет, за да превеждаш поезия. Тогава няма нищо трудно! Много е хубаво, когато четеш поезия и откриваш, че и друг поет (при това по-голям от теб, какъвто е Збигнев Херберт, например) използва подобни метафори и т.н. като твоите. Как ще ти е трудно да я превеждаш!

Може би стихотворението ми „Превеждането“ ще Ви даде отговор на въпросите, които ми задавате.

ПРЕВЕЖДАНЕТО

Този разговор с Автора
е хазарт
схватка преборване
прилича май на любовта
и на приятелството също
то е желание
да заразиш с вълнението си
най-близките зад бариерата

В този разговор с Автора
бягаш от отговорност
макар че ти отговаряш
кралят да не е гол
в новите дрехи
които му шиеш
по мерки взети
от тебе...

Книгата Ви се казва „СърцеВина“. Сърце за какво? Вина към кого? По вина на сърцето ли действате? Между сърцето, разума и вината ли се разкъсвате?

А не може ли да бъдат водещи и разумът, и сърцето?...

София – Варшава, 2008 – 2016